

”S med en liten fjång nertill”: Det dagliga bruket av diakriter hos namnbärare med invandrade namn

Märit Frändén

Abstract: This article presents a qualitative study based on interviews with Swedes with Turkish, Kurdish, Croatian or Vietnamese names. It addresses the level of knowledge and daily use of diacritics in the name bearers’ own names, and it becomes evident that diacritics are seldom used. In some cases, the knowledge of the diacritics in the original name form becomes lost in younger generations; in others, informants are aware of the diacritics in their own name, but choose to omit them to facilitate life in Swedish society. While this is of no importance to some informants, others deeply regret the omission. The author discusses conditions and possible future development for the use of diacritics.

Key words: onomastics, personal names, diacritics, foreign letters, immigrant names

Märit Frändén (Institute for Languages and Folklore, Uppsala). ‘S with a small squiggle underneath’. The everyday use of diacritics among bearers of immigrant names.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

1. Inledning

I en tidigare artikel (Frändén 2024) har jag undersökt i vilken utsträckning diakritiska tecken i invandrade efternamn är registrerade i den svenska folkbokföringen. I den här artikeln vill jag i stället lyfta fram ett namnbärarperspektiv, och undersöka namnbärares dagliga bruk av och tankar kring diakritiska tecken i invandrade namn. Har de parallella uttalsformer av invandrade namn, som beskrivits i Frändén 2017, någon skriftspråklig motsvarighet?

Undersökningarna baseras på intervjuer med personers vars efternamn har kommit till Sverige genom invandring. Arbetet är en del av projektet Släktnamn i smältdegeln, som har finansierats av Riksbankens Jubileumsfond. Projektet uppfyller de forskningsetiska krav som ställdes vid tiden för dess beviljande.

2. Diakritiska tecken

Diakritiska tecken, eller diakriter, är en benämning på tecken som läggs till en bokstav för att modifiera uttalet, t.ex. den betoningsangivande accenten i ordet *idé*. Accenten kan tas bort, och ger oss då ordet *ide*, som har ett annat uttal och en annan betydelse. Bokstavsräckan *i, d, e* kan alltså skrivas både med och utan accent på *e*:et, och accenten innehåller information om vilket uttal som ska användas. Men vårt alfabet innehåller också bokstäver med fasta diakritiska tecken, nämligen *å, ä* och *ö*. För oss är det självklart att ringen över *å* och prickarna över *ä* och *ö* har en starkare ställning än accenten över *é*. De förstnämnda är en del av bokstäverna, den senare är på tillfälligt besök.

Men det här ser olika ut i olika språk. De informanter som kommer till tals i den här artikeln har förnamn och/eller efternamn med upphov i kroatiska, kurdiska, turkiska och vietnamesiska. Alla dessa språk har bokstäver som saknas i det svenska alfabetet. I kroatiskan används bokstäverna *č, ć, đ, š* och *ž* (Dahl & Gustafsson 2001:X). Det nordkurdiska alfabetet (som använder latinska bokstäver) innehåller *ç, ê, î* och *û*. *Ç* och *ş* har egna ljudvärden, medan *ê, î* och *û* är långa

varianter av e, i och u (Wikipedia: *Kurdiska alfabetet*). Det turkiska alfabetet innehåller bokstäverna ç, ğ, ı, i, ş och ü (där i och ı anger främre respektive bakre i, och därför skrivs med respektive utan prick oberoende av om det är en versal eller en gemen) (Müser 2005:5). Det vietnamesiska alfabetet, slutligen, innehåller bokstäverna ă, â, đ, ê, ô, ơ och u. Dessutom används diakriter för att ange fem av språkets sex tonaccenter: akut accent (såsom á), grav accent (à), underställd punkt (ạ), krok (â) eller tilde (ã). Tecken för tonaccent kan också kombineras med bokstäver som har diakrit, som i det vanliga efternamnet *Nguyễn* (Wikipedia: *Vietnamesiska*).

Med termerna *diakrit* och *diakritiskt tecken* avser jag alla tecken som läggs till en bokstav, men inkluderar också en bokstav som utmärker sig genom att sakna diakrit, nämligen turkiskans *ı*.

3. Teori

3.1 Namn i skrift

Det finns ett starkt samband mellan personnamn och identitet (se t.ex. Aldrin 2016), och det gäller inte bara den talade formen av namnet, utan även den skrivna. Jozef M. Nuttin (1985) har konstaterat att försökspersoner som får välja mellan parvis uppställda bokstäver, uppvisar en preferens för de bokstäver som ingår i det egna namnet. Detta har kallats ”the name letter effect”. Hoorens & Todorova (1988) gjorde en liknande undersökning på bulgariska studenter, som hade en primär namnform skriven med kyrilliskt alfabet, men som också var förtrogna med sina namn i latinsk transkription, vilken de dock lärt sig senare. Det visade sig då att preferensen för bokstäverna i det egna namnet gällde oavsett alfabet.

Den brittiske lingvisten Mark Sebba (2007; 2009) har intresserat sig för skrift och stavning ur ett sociolingvistiskt perspektiv. Skriftsystem, ortografier och diakritiska tecken har inte bara funktionell betydelse, framhåller han, utan är ”an integrated part of a culture, endowed with the powerful symbolism of identity” (Sebba 2009:40). Ortografiska element får ofta ikonisk status, i synnerhet diakritiska

tecken "due to their distinctiveness" (Sebba 2009:38). Ortografier i allmänhet, och diakritiska tecken i synnerhet, kan alltså ha ett stort värde som kulturella markörer.

3.2 Namn i förändring

Namn som har uppstått i en viss språklig kontext, och sedan används i en annan, påverkas ofta av den nya språkliga omgivningen, bland annat genom uttalsförändringar (se t.ex. Frändén 2017). Vera Lif (1999:228) har ställt upp en modell för hur namnbärare stegvis tar till sig ett anpassat uttal av det egna namnet:

1. Försöka lära ut det "egentliga" uttalet
2. Ge upp, vänja sig vid och lystra till det anpassade uttalet
3. Anpassa sitt eget uttal efter detta
4. Bli omedveten om förändringen.

Modellens tredje steg, att anpassa sitt eget uttal, behöver inte vara ett "antingen eller", eftersom namnbärare ofta kan använda sig av parallella uttalsformer i olika sammanhang (se vidare Frändén 2017). Det sista steget, att bli omedveten om förändringen, kan tolkas på två sätt: antingen att man har anammat ett nytt uttal utan att själv vara medveten om det, eller att man är inte känner till någon annan namnform, det vill säga att man är omedveten om att en förändring ens har ägt rum.

I vårt skriftspråkssamhälle är den officiella stavningen av namn mycket viktig och kan inte utan vidare ändras på exempelvis en identitetshandling. Men om ett namn innehåller diakritiska tecken som inte är vanliga i Sverige kan dessa ofta utelämnas, antingen konsekvent eller i vissa sammanhang. Man kan tänka sig en skriftspråklig parallell till Lifs modell:

1. Försöka lära ut det "egentliga" skrivsättet
2. Ge upp och vänja sig vid att se det egna namnet skrivet på det nya sättet

3. Anpassa sitt eget skrivsätt efter detta
4. Bli omedveten om förändringen.

Precis som i talspråksmodellen kan man tänka sig att steg tre ger utrymme för parallella skriftspråksformer av namnen, med eller utan diakritiska tecken. Och precis som i talspråksmodellens fjärde steg, kan en namnbärare antingen ha börjat utelämna diakritiska tecken utan att själv tänka på det, eller sakna kunskapen om att sådana kan användas.

Både vad gäller uttal och skrivsätt kan personnamn som härrör från modern invandring befinna sig antingen i eller efter denna process. Om en namnbärare varken saknar eller känner till någon annan namnform än den anpassade, är processen avslutad. Men innan dess kan många namnbärare förhålla sig till två variantformer, en mer ”ursprunglig” (som här inte ska tolkas som ursprunglig i etymologisk mening, utan som en normalform i det land namnet tidigare har använts) och en anpassad form. Vad som är ”rätt” eller ”fel” namnform går inte att svara på, eftersom båda formerna är korrekta på sitt sätt och i sitt sammanhang. En enskild namnbärare kan förstås uppfatta den ena eller den andra formen som sitt ”riktiga namn”, men mina undersökningar fokuserar inte på rätt och fel, utan på förändringsprocessen i sig. När sker förändringar, hur sker de, och vad är namnbärarnas syn på vad som händer?

4. Tidigare forskning om diakriter i personnamn

En grundligare sammanställning av tidigare forskning om diakriter i personnamn ges i Frändén 2024:60–62. Här vill jag endast lyfta fram Vera Lifs artikel från 1999, som handlar om invandrades namn i Sverige. Hon konstaterar att för invandrade namn skrivna med latinskt alfabet, brukar det vara just eventuella diakritiska tecken som vållar problem. När Lif granskade namn på klasslistor för Svenska för invandrare (SFI) från mitten av 1990-talet, fann hon att det bland de bosniska och kosovoalbanska eleverna fanns endast ett diakritiskt

tecken i efternamnen, nämligen <é> i *Wirén*, som en av eleverna bar som giftasnamn. Lif (1999:229) skriver:

Redan innan invandraren kan slå sig till ro i sin nya tillvaro i Sverige, har namnet gått igenom ett antal instanser och skrivits av många olika tjänstemän. Det är då inte ovanligt, att detaljer – ja, även bokstäver – tappas bort eller kastas om i hanteringen, eftersom de diakritiska tecknen inte ger den svenska skrivaren den avsedda informationen. Tecknen kan rent av upplevas som besvärliga och man tar sig inte tid till att få någon förklaring.

Ett <é> i ett svenskspråkigt efternamn kan alltså av en svenskspråkig tjänsteman uppfattas som relevant och självklart att få med, medan diakriter man inte förstår innebörden av kan uppfattas som mindre viktiga och vara lättare att missa. Lif (ibid.) fortsätter:

Ett diakritiskt tecken får läsaren att stanna upp och tänka efter ett ögonblick, får man hoppas. I och med att stavningen av namnen genomgående nonchalerades gjordes heller inga allvarliga försök att uttala dem rätt. Namnbärarna fick mycket ofta höra och se sina namn förvrängas, vilket kan vara både tröttande och irriterande. Så länge språksvårigheterna hindrar kommunikationen, är det svårt att på ett hövligt sätt tillrättavisa personer, som man är beroende av – i detta fall kommunens tjänstemän.

Lif (1999:230) konstaterar att de undersökta SFI-eleverna följer ett mönster där man inte korregerar namnet, utan snarare är generad över sitt svåra namn, att man ursäktar den försvenskade namnformen med att namnet är svårt för svenskspråkiga, samt att man i många fall också försvenskar sitt eget uttal.

5. Material och metod

Inom forskningsprojektet Släktnamn i smältdegeln har jag intervjuat personer i Sverige vars efternamn har kommit till landet genom invandring. Intervjuerna har varit semistrukturerade och berört olika teman. Materialet har i den här artikeln avgränsats till informanter

vars namn innehåller andra tecken än det svenska alfabetet. Med denna avgränsning ingår intervjuer med 13 informanter, 9 kvinnor och 4 män, i åldrarna 20–60 år, vars namn ursprungligen kommer från kroatiska, kurdiska, turkiska eller vietnamesiska. Nio av informanterna är födda i Sverige av utlandsfödda föräldrar, medan fyra själva har invandrat till Sverige som barn, ungdomar eller vuxna. Två av informanterna har intervjuats vid samma tillfälle. Informanterna är slumpmässigt valda med utgångspunkt i efternamnen, och har varken direkta eller indirekta beröringspunkter med mig själv. De har kontaktats med ett brev med några korta meningar om projektets tema, men har inte fått någon fördjupad information om frågeställningen inför intervju tillfället.

Jag har tagit fasta på de delar av intervjumaterialet som berör diakritiska tecken, oavsett om det gäller informanternas egna för- och efternamn eller andra personnamn, till exempel på familjemedlemmar, som nämns under samtalet. Materialet har sorterats under tematiska rubriker (6.1–6.9 nedan), vilka delvis överlappar varandra.

Intervjuerna innehåller känslig information om bland annat namn, etnicitet och religion, varför jag har gjort flera åtgärder för att minimera risken att någon informant ska kunna identifieras. I anslutning till exemplen ges viss information om den aktuella informanten, men inte mer än vad som behövs för att sätta in exemplet i ett sammanhang. Jag vill inte presentera informanterna som ”typer”, och är därför avsiktligt otydlig med vilka informanter som återkommer i flera exempel. Delar som innehåller personlig information har uteslutits eller maskerats, och samtliga informanter omtalas med det könsneutrala pronomenet *hen*.

I intervju transkriptionerna används fetstil för att markera betoning och citattecken för att markera förändrat röstläge, exempelvis när man återger en replik. Hakparenteser används för förtydliganden eller information om vad som sker, såsom [skratt]. Uteslutna delar av samtal återges med [---]. Vissa responssignaler, upprepningar och självkorrigeringar har, för läsbarhetens skull, tagits bort utan att det har markerats. Snedstreck (//) används för att markera uttal och hakar (<>) för att markera skrifttecken.

6. Resultat

6.1 Diakritlös form som enda namnform

Allra först möter vi en informant i 30-årsåldern med ett turkiskt efternamn. Namnet innehåller ursprungligen ett <ı>, som på turkiska uttalas /i/. Informanten är inte turkisktalande, och uttalar namnet med svenskt /i/-ljud. När jag ber informanten skriva sitt namn, gör hen det med <ı>. Jag frågar:

Exempel 1.

MF: Eh, vet du om det går att skriva ... på nåt annat sätt?
 Inf.: Det vet jag inte.
 MF: Näe. För det, det jag undrar är om det går att skriva med sånt här turkiskt i ... som inte har nån prick.
 Inf.: Mhm. Det **vet** jag faktiskt inte.

Eftersom informanten varken känner till eller saknar någon annan namnform, kan namnanpassningsprocessen för den här individen konstateras vara avslutad.

Nästa informant är i 20-årsåldern. Båda föräldrarna kommer från Vietnam och flyttade till Sverige innan informantens födelse. Informanten har vietnamesiska som förstaspråk, men säger själv att hen har lite svårt att skriva och läsa vietnamesiska. Informantens efternamn skrivs på vietnamesiska med två diakriter, men hen skriver det själv utan diakriter, och kommenterar:

Exempel 2.

Inf.: Det **brukar** ju annars va så här ... apostrofer och sånt där i namn och sånt, men ...
 MF: Jaa?
 Inf.: Dom här **finns** inte, dom här **har** inte.

Trots att informanten uppger att namnet skrivs utan accenter, är hen ändå medveten om accenternas existens och funktion i vietnamesiskan, och förklarar det för mig:

Exempel 3.

Inf.: Om man säger typ ... Jag vet att det stavas så men jag är inte säker på vilken apostrof det är. Det här [skriver] är 'fisk', då säger man ... man säger "/gå/". Det är ganska ljust där.
 MF: Ja.
 Inf.: Går **upp**. Och sen om du säger, typ, 'tomat'. Som är "/gå/". Då är det typ **så**! [skriver]
 MF: Och då gick det **ner**?
 Inf.: Ja, exakt. Så det är verkligen ... **svårt**, man måste liksom **bemästra** det här.

MF: Ja, jag förstår.
Inf.: Och hur man ska skriva, det är typ bara [frustrerat:] ”Aaah!”
MF: Men du har inga såna i **ditt** namn?
Inf.: Nej, jag har inga.
[---]
MF: Tror du att du **skulle** skriva ut dom om du hade dom, eller skulle du bara strunta i dom?
Inf.: Oj! Jag tror nog jag **skulle** skriva ut det.

Trots att informanten är modersmålstalare, har kunskap om accenter generellt och är positivt inställd till att använda sådana, saknas alltså kännedom om diakriterna i det egna namnet. Det kanske kan låta märkligt, men som vi ska se finns det förhållanden som förklarar liknande situationer.

6.2 Vetskap om att diakriter finns

Två informanter med samma vietnamesiska efternamn har intervjuats vid samma tillfälle. Båda är i 20-årsåldern och uppväxta i Sverige. De är inte släkt, men känner varandra sedan länge och har bland annat haft modersmålsundervisning tillsammans. När jag ber dem skriva ner sina namn, säger en av dem: ”Jaha. Jag ... lägger inte till accenterna.” När jag ber hen skriva ut dem för att visa för mig, börjar båda informanterna skratta:

Exempel 4.

Inf. 1.: Eh, jaa ... [skratt] [skämtsamt till Inf 2:] Gör det du!
[Skratt]
Inf. 2: **Jag** vet inte, det är ditt namn!
[Skratt]
Inf. 1: Kolla, min mamma och pappa har **aldrig** skrivit namnet ut liksom så här på papper med alla accenter och såna saker, jag har bara sett mitt namn ... skrivet på, typ ... ”svenska” sättet. Och jag har ju aldrig frågat dom bara: ”men hur är det med alla accenter” för att jag har aldrig **behövt** skriva alla accenter.
MF: Mm.
Inf. 1: Så ... [viskande:] jag kan faktiskt inte göra det.
MF: Det går bra, jag kan inte heller!
Inf. 1: Jag kan **säkert**, typ, göra nån så här, ja men det är typ så här ”tungt”, och då måste det va prick här nere och såna saker, men det ...
Inf. 2: Sen kommer den här hemspråksläraren¹ och bara: ”No no!”
[Skratt]

¹ Under informanternas skoltid användes benämningen *hemspråk*, som 1996 ersattes med *modersmål*.

Även hos dessa båda informanter finns god generell kunskap om diakriterna och vilken typ av analys som kan användas för att hitta rätt diakrit. Men samtidigt är det tydligt att just detta omges av en stor osäkerhet – och uppenbarligen också är något de är vana att få korrigerat.

Med tanke på att dessa informanter både har talat vietnamesiska som förstaspråk i hemmet och läst vietnamesiska som modersmål under hela skoltiden, är det förståeligt att informanten i exempel (2) och (3), som är trygg i talspråket men inte hade möjlighet att få modersmålsundervisning, kan uppfatta att det egna efternamnet saknar diakriter.

En informant i 30-årsåldern, som är född i Vietnam men kom till Sverige under förskoleåren, har demonstrerat diakriterna i sitt eget förnamn. När jag frågar om diakriter i efternamnet, svarar hen: ”Jo, det ska finnas nån krumelur, jag ... kommer inte ihåg, eftersom jag nästan aldrig använder det.” Informanten skriver ner även sina syskons namn, med kommentaren ”Jag kan inte alla krumelurer, inte **deras** krumelurer”. Här behärskar informanten alltså diakriterna i det egna förnamnet, men för efternamnet och syskonens förnamn finns enbart vetskapen om att diakriter existerar, inte vilka eller var.

6.3 Konsekvent diakritanvändning

Informanten i nästa exempel är i 35-årsåldern, född och uppväxt i Sverige med turkiska som språk i hemmet. Efternamnet innehåller den turkiska bokstaven <ı>, som informanten uttalar på turkiskt vis, som /i/.

Exempel 5.

- MF: Om du skriver ditt namn. Hur gör du då?
 Inf.: Då brukar jag skriva ... [skriver efternamnet med <ı>] ... **rätt**, så att säga. Då brukar jag ju inte skriva ... Och ibland har nån, så där, sagt att ”men du har skrivit utan, du har glömt pricken på i:et”, **då** förklarar man att ”jæe, men det är inte ett i”.
 MF: Mm.
 Inf.: Så.
 MF: Men väcker det annars frågor att du skriver så där?
 Inf.: Näe, nej, men som sagt var, **om** det är nån som frågar varför det inte är ett i, **då** kommer man in på det, men, sällan, det är väldigt sällan.

Den som inte är van vid en distinktiv skillnad mellan <i> och <ı> registrerar kanske inte en utelämnad prick, och möjligen är det också lättare för namnbäraren att, jämfört med svenska bokstäver, ta bort en diakrit i stället för att lägga till en.

6.4 Bortvalda diakriter

En informant i 60-årsåldern, som flyttat till Sverige från Vietnam som vuxen, är väl förtrogen med vietnamesiska i både tal och skrift. När jag ber informanten skriva ner sitt namn, gör hen det dock utan diakriter. Jag frågar om namnet kan skrivas även med diakriter:

Exempel 6.

- MF: Om man skulle skriva det här i Vietnam, visst skulle man kunna ha nån slags små ...?
[Inf. skriver ut namnets diakriter]
MF: Jaa. Skriver du **ut** dom nån gång, i Sverige?
Inf.: Näe.
MF: Näe?
Inf.: Eh, det vållar bara problem! [Skratt]

Här är utelämnandet av diakriterna följden av ett aktivt val, eftersom de upplevs ”vålla problem”.

En Sverige född informant i 20-årsåldern berättar om sina föräldrar, som båda är uppväxta i Vietnam:

Exempel 7.

- MF: Hur gör dina föräldrar, skriver **dom** nånsin ut ... du sa att dom inte skriver ut accenter på **ditt** namn?
Inf.: Nej dom skriver inte ut på **sitt** namn heller, för att dom **vet** att det kommer inte hänga med, eller, dom kommer inte fatta då, så dom skriver ... bara uttal. Nånting.

Informantens två första ”dom”, på rad tre, syftar på föräldrarna, men man får gissa att det ”dom” på rad fyra, som ingår i ”dom kommer inte fatta”, syftar på den svenska allmänheten, som erfarenhetsmässigt antas strunta i de vietnamesiska accenterna.

För att få en uppfattning om hur vanligt det är att medvetet utelämnar diakriterna, frågar jag den äldre vietnamesiska informanten, som jag gissar har hunnit få större erfarenhet än de yngre informanterna:

Exempel 8.

- MF: Har du nån aning om hur andra vietnameser i Sverige **gör**? Är det vanligt att ... Jag tänker, det här med tecken, till exempel, eller dom här ... liksom extratecknen.
- Inf.: Mhm?
- MF: Vet du nån som skriver ut dom?
- Inf.: Nej, jag tror inte det. Eh ... Eh, jag tror inte det. Eftersom man vill ju undvika ... krångel. Så skriver man inte ut.
- MF: Jaa.
- Inf.: Det är ungefär som å, ä, ö på svenska, då, om man är i USA så skippar man dom där. Det är exakt samma. Det är samma förfarande, då.

Enligt denna informant är det alltså vanligt även hos andra vietnameser i Sverige att välja bort diakriterna – man vill ”undvika krångel”.

En kurdisk informant i 40-årsåldern, som kom till Sverige från Turkiet som tonåring, bär ett efternamn innehållande den turkiska bokstaven <ğ>: ett ”mjukt g” som oftast saknar ljudvärde och i stället förlänger föregående vokal. Informanten både skriver och uttalar efternamnet med svenskt g:

Exempel 9.

- Inf.: Jag tycker faktiskt att det är mycket enklare att bara köra med g än att hålla på och säga, ja men ... Det skulle va krångligt att hålla på och förklara för folk ... ”det ska va ett g med streck över” och att ”det ska uttalas så här”, utan jag väljer mer det enkla. Och bara säger [svensk namnform med uttalat g]. Straight forward.
- MF: Mm.
- Inf.: Inte hålla på och behöva förklara hur det ska ... stavas eller uttalas. Faktiskt, det blir ganska jobbigt i längden om man ska försöka förklara det för varenda ... myndighetsperson som man träffar, till exempel.
- MF: Jo.
- Inf.: Så [skratt], jag föredrar faktiskt g! Så som det är nu.
- MF: Mm. Hellre ett g än ett krångel?
- Inf.: Ja, precis!

Informanten menar att det är enklare att både uttala och skriva namnet med vanligt g, eftersom man då slipper förklaringar. Ett liknande resonemang finns hos nästa informant. Hen är i 30-årsåldern och uppväxt i Sverige med föräldrar från turkiska Kurdistan. I hemmet har det talats både turkiska och kurdiska. Informanten bär ett turkiskspråkigt efternamn innehållande ett <ş>, som familjen uttalar /s/. Så här beskriver hen namnbruket:

Exempel 10.

- Inf.: Men då är det liksom ett s med en liten fjång nertill. Och den finns ju inte på svenska. Eller i svenska alfabetet, så

den togs ju bort liksom, så det blev ju bara som ett vanligt s. Ehm ... Men det uttalar vi som /s/, vi säger liksom inte /ʃ/ för att då skulle dom ... eller folk som skulle typ skriva **mitt** namn skriva typ som s, h, för att det låter som ... /ʃ/ då. Så att vi valde liksom bara att ta bort det, så att det blev som ett vanligt s.

När jag ber informanten skriva ner sitt namn gör hen det med, som hen själv säger, ”bara vanliga bokstäver”. Jag frågar om det förekommer att hen använder diakriten:

Exempel 11.

- MF: Den här krumeluren som du beskrev ... händer det ...?
Inf.: Den [skriver ut diakriten], den är typ **där**. Ser typ ut så **där**.
MF: Händer det nån gång att du skriver ut den?
Inf.: Näe, jag har aldrig **gjort** det.
MF: Näe.
Inf.: Ja, inte i Sverige, men jag har liksom aldrig fått skriva mitt namn heller i Turkiet, jag har liksom aldrig behövt göra det.
MF: Mm.
Inf.: Jag bara kom att tänka på, vi fixade ju ID-kort i Turkiet, men då minns jag inte heller om jag fick skriva **ut**, men hade jag gjort det så hade jag väl gjort liksom ett s med ... fjången. Men annars har jag liksom aldrig behövt göra det.

Resonemanget hos båda dessa informanter tycks vara att när man väl har gått över till det svenska uttalet, är den ursprungliga diakriten inte längre befogad. Temat fortsätter hos nästa informant, som är i 25-årsåldern och född och uppväxt i Sverige. Det turkiskspråkiga efternamnet innehåller ett <ç>, som i informantens svenska namnform uttalas som /k/.

Exempel 12.

- MF: När du ska skriva det, själv ... Hur skriver du?
Inf.: Jag kan visa. Alltså nu som vanligt. Så här: [skriver namnet utan diakrit]
MF: Mm. Så du hoppar över den lilla krumeluren.
Inf.: Ja. I Turkiet: **så** [skriver namnet med diakrit].
MF: Mm. Men du använder aldrig den i Sverige?
Inf.: Näe, aldrig.
MF: Mm. Varför inte?
Inf.: Nej, jag vet inte ... Alltså, i alla mina, alltså ID-kort och pass och ... ända sen jag var liten så har ju jag liksom skrivit med ett c. Och jag har ju uttalat det som ett ... som att det **är** skrivet med ett vanligt c. Så jag har **aldrig** liksom ... ens tänkt tanken på att jag skulle lägga till den där krumeluren, just för att ... den **finns** ju liksom inte i svenska alfabetet på det sättet.
MF: Mm, näe. Så det står med vanligt c i passet?
Inf.: Jaa, **allting** som har med Sverige att göra är skrivet på det här sättet. Alltså, med ... med vanligt c.

Denna informant har mycket tydligt två parallella namnformer, en för ”allting som har med Sverige att göra” och en för användning i Turkiet. Gränsen mellan formerna tycks vara skarp.

En annan Sverigefödd informant i 25-årsåldern bär ett turkiskt efternamn innehållande ett <ğ>. Informanten har redan berättat att både hen själv och övriga familjemedlemmar skriver namnet med svenskt <g>.

Exempel 13.

- MF: Finns det **nåt** sammanhang där du skriver **ut** ... g-krumeluren?
 Inf.: Nej, alltså, inte **här**. Eh ... inte nåt jag kan, alltså nån gång jag kan komma på att jag har gjort det, men ... skulle jag vara i Turkiet så ... Eller, skulle det vara nånting, nån blakkett jag skulle fylla i i Turkiet, det hände en gång när jag skulle besöka sjukhuset där, och då var det ju ... då stavade jag det ... **så** [pekar på namnet med diakrit]. Så som det egentligen **ska** stavas.
 MF: Mm.
 Inf.: Så. Men inte ofta **alls**, och inte **alls** här i Sverige. Nej.

En turkisktalande informant, som själv utelämnar diakriter i sitt namn, kommenterar ett annat turkiskspråkigt namn:

Exempel 14.

- Inf.: Jag ... pluggade med en tjej som hette Çiçek i efternamn. Vilket betyder 'blomma', på turkiska. Men hon stavade ju det med ett vanligt c. "Cicek", så. Och hon uttalade det även ... på det svenska sättet. /'si:sek/.
 MF: /'si:sek/?
 Inf.: Ja.
 MF: Ja. Hur låter det i dina turkiska öron?
 Inf.: Inte bra **alls**! [Skratt] Nej men, jag förstår ju att man gör så.
 MF: Mm. [Paus] Tänker du just ... av praktiska skäl?
 Inf.: Praktiska skäl. För jag gör ju **själv** det, liksom. Så ... Det är förståeligt.

Informanten uttrycker förståelse för att utelämnar diakriter av praktiska skäl, men har ändå reagerat på kurskamratens svenska namnform. Kanske är försvenskningen av det egna namnet invand, men försvenskningar av andra namn mer iögonenfallande, i synnerhet om de sammanfaller med vanliga appellativ.

6.5 Problem kopplade till diakriter

Som vi har sett har många bärare av namn med diakriter accepterat det svenska sättet att både uttala och skriva namnen. Men andra är mindre nöjda – och alla namn är heller inte så enkla att försvenska. En informant i 20-årsåldern, uppväxt i Sverige i ett turkisktalande hem, berättar om sin yngre systers namn:

Exempel 15.

- Inf.: Min lillasyster heter så här. [Skriver "Tuluğ"]
MF: Okej.
Inf.: Det **här** [pekar på ğ] menas att man förlänger u:et lite. Så att, det här är oftast en bokstav som förlänger nån annan bokstav. Den finns inte heller [i Sverige].
MF: Näe.
Inf.: Henne blir det ju **jädrans** massa problem [för]. [---] "Tu-lugg"! Det är ju nåt **helt** annat, och det är ju, det blir hon ju ... "Varför har ni döpt mig till det **här**?" Men det är **så** fint, på turkiska. Det betyder gryning. Och då blir det så här ... eh, ja, "kom upp i åldern, så börjar du vänja dig med ditt namn" [skratt]. Eh, annars så, hon säger ju "jag heter /tulu/. Och då blir det t, o, l, o. Därför ändras det **också**. Hon har ju **mycket** svårare än vad jag har, för jag har ändå ett internationellt namn [---]. Men, hos henne är det en **massa** problem.
MF: Jaa.
[Paus]
Inf.: Ja näe, det **är** lite svårt.

Informanten konstaterar att det egna namnet går att anpassa till ett svenskt uttal, men inte systemens:

Exempel 16.

- Inf: Mitt namn kan, det **går** att uttala så här [dvs. i en anpassad form]. Varför går inte min systers namn? Så det var så här, "vad tänkte ni på?"
MF: Jaa.
Inf.: Varför döper ni henne till det **där**? Alltså, varför har ni **den** stavningen, för att det finns, annars **kan** man ju stava det så här också, t, u, l, u. **Den** stavningen finns ju **också** på turkiska. Men, det blir liksom en sån hära ... en annan variant av det här namnet.
MF: Jaa, okej.
Inf.: Alltså, tänk dig "Oskar". Kan både stavas med c och k. Det blir typ **så**. Så att dom bara: "Nej men det här är den **riktiga** stavningen, **den**."

Informanten ifrågasätter att man valt varianten *Tuluğ* framför den enklare *Tulu*, medan föräldrarna försvarar valet med att den längre stavningen är "den riktiga". Två ideal, ett namn som uppfattas som mer korrekt eller ett namn som är mer lättanvänt, krockar därmed.

En informant i 25-årsåldern, som är född och uppväxt i Sverige med föräldrar från turkiska Kurdistan, bär ett kurdiskt förnamn med två diakriter, som hen inte skriver ut i Sverige. Namnet innehåller ett enkeltecknat <ı>, som många felaktigt dubbeltecknar. Informanten kommenterar skrivningen med dubbeltecknat <ı> såhär:

Exempel 17.

Inf.: Näe. Det skulle också va liksom att ... att jag hela tiden måste ... anpassa mitt namn. Till att det ska bli lättare för **folk**. Det gör ju liksom, det får mig att känna liksom att då tappar jag lite av min identitet på vägen dit också, bara för att jag ska anpassa mig för att det ska bli **lättare** för andra. Det **är** ju så här det ska ... Alltså, jag **har** ju redan, vi **har** ju redan anpassat oss ... i och med att vi har tagit bort dom här strecken och så, jag vill inte anpassa mig **ännu** mer. [Paus] För att det ska bli lättare. Utan, så här **är** det, liksom.

Informanten uttrycker att familjen redan har anpassat sig genom att ta bort diakriterna, och att det därför inte är rimligt att anpassa sig ännu mer, eftersom hen menar att hen då ”tappar lite av sin identitet på vägen”. Man kan förenkla namnet till en viss gräns, men inte hur långt som helst.

6.6 Tekniska begränsningar

I exempel (5) mötte vi en informant som skriver sitt turkiska <ı> utan prick. Men förutsättningarna är som bekant annorlunda när man skriver för hand och vid tangentbord. Jag frågar samma informant hur hen skriver namnet vid datorn.

Exempel 18.

MF: Om du skriver på en dator. Hur skriver du då?
Inf.: Ja men då finns det ju bara i [med prick]. Eller, det ... det går väl komma åt på nåt sätt antar jag, men ... Nej, jag gör mig inte det besväret [skratt].
MF: Nej det är **det**, alltså: det mesta går att komma åt, men det kanske inte är så smidigt. Så det är, när du skriver för hand som det blir ...
Inf.: Mm, när jag skriver mejl kanske, till turkiska släktingar. Då kan jag ... Då går jag nästan in på en turkisk sida och klipper och klistrar.

Trots att informanten konsekvent skriver <ı> för hand, används svenskt <i> när hen skriver på tangentbord. Undantaget är i kon-

takt med turkiska släktingar, då informanten ser till att använda rätt tecken genom att klippa in det från någon turkisk sida.

En informant med kroatiskt efternamn som ibland skriver ut diakriten i sitt namn för hand, säger:

Exempel 19.

Inf.: Det är ju asjobbigt när man ska försöka, alltså jag skriver ju **aldrig** ut det i dokument, jag hade gärna **velat**, men jag har ju inte den bokstaven på tangentbordet, då måste jag gå in i ”symboler”, och **hitta** det här, på Word liksom, genom hela **listan**, på symboler som finns.

En informant som är född och uppväxt i Sverige med turkiska som språk i hemmet, bär ett efternamn innehållande det turkiska ordet *küçük* ’liten’. Jag frågar hur informanten gör med det <ç> som finns i namnet:

Exempel 20.

MF: Men hur gör du själv med ditt c ... eller ditt ”tje” eller vad man ska kalla det.

Inf.: Jag **skriver** inte det. Jag skriver c. Jag är tvungen att skriva ett c för att den här ... Man måste leta **på** den lite, man måste ändra tangentbordet. Och det har inte jag tid med att göra varje gång. Så att, det blir [bokstaverar efternamnet]. Som vanligt. Ett vanligt c, ett vanligt u.

MF: Jaa, så dom här [prickarna över ü] försvinner också?

Inf.: Mm.

Eftersom <ü> är mer bekant i Sverige än <ç>, kunde man tänka sig att <ü> oftare skrivs med diakrit. Men informanten väljer ändå att utelämnar prickarna över <ü>:

Exempel 21.

MF: Om **svenskar** ska skriva ditt namn. Hur ...?

Inf.: Då blir det så här: [demonstrerar ett antal olika felstavningar, skrattar uppgivet]. Nej det går inte. [Paus] Det är ju sällan jag ... har träffat på en person som kan stava mitt namn helt rätt. Eller, jag har **aldrig** träffat på en person. Eller, en svensk.

MF: Mm.

Inf.: Som ... som kan göra det, och det är ... [ironiskt:] **helt** normalt.

Informanten visar några av de felskrivningar som förekommer, där varken <ç> eller <ü> får diakriter, och bokstaverar därför själv namnet med enbart <c> och <u> i svenska sammanhang.²

6.7 Selektiv användning

Även om man har kunskap om namnformen med diakriter, kan kunskap och praktik som bekant skilja sig åt. Jag frågar en sverigefödd informant med föräldrar från Vietnam om föräldrarnas diakritbruk.

Exempel 22.

- MF: Dina föräldrar, som väl ändå var vuxna när dom kom hit?
 Inf.: Ja.
 MF: Har **dom** såna här krumelurer som dom skriver ut?
 Inf.: Dom skriver aldrig ut **krumelurer**.
 MF: Näe. Så dom skriver bara med ... vanliga bokstäver, så att säga?
 Inf.: Ja. Eller, dom, när dom ska skriva till vietnameser, då skriver dom med sina krumelurer.
 MF: Mm.
 Inf.: Men när dom ska bara skriva till svenskar, då ... tar dom inte med dom.
 MF: Näe. Jag förstår. Mm.
 [Paus]
 Inf.: För det är oftast ingen idé att lära dom mitt språk, om man säger, när dom ska träffa nån.

Informantens föräldrar använder alltså namnens diakriter i kontakt med andra vietnameser, men aldrig annars. Det tycks finnas en känsla av att det är meningslöst att ens försöka använda diakriter i vietnamesiska namn i Sverige.

En informant i 25-årsåldern, som kom till Sverige som liten och har haft kroatiska som språk i hemmet, bär ett kroatiskt efternamn som inleds med <Š>. När jag frågar hur hen skriver namnet, får jag en motfråga:

Exempel 23.

- Inf.: Eh, på riktigt? Eller som jag brukar skriva det?
 MF: Båda delarna.
 Inf.: Aa. [skriver namnet utan diakriter] Så **här** skriver jag ju det alltid när ... när det bara är på papper och grejer, men ... Mitt efternamn skriver jag ju på **riktigt** så här [skriver namnet med diakriter].

² Detta kan jämföras med SVT:s reporter Johan Kucukaslan, vars efternamn brukar återges just så, med anpassat <c> men bibehållet <ü>.

- MF: Mm. [Paus] Använder du på-riktigt-stavningen nån gång i Sverige? Eller, när använder du det ena och det andra?
- Inf.: Eh, jag tecknar mycket serier. Och när jag signerar en stripp så gör jag det med mitt ... med riktiga stavningen, men då brukar det oftast bli initialer, men det är alltid det riktiga Š. Bokstaven.
- MF: Jaa.
- Inf.: Eh, men **det** är nog dom enda tillfällena när jag faktiskt stavar det på riktigt. I Sverige.
- MF: Mm. [Paus] Näe, det är, alltså ...
- Inf.: [För sig själv:] Hur signerar jag? [Paus, informanten test-skriver namnet] Ja, precis, när jag signerar också. [---] Så **det** gör jag ju. [---] **Då** lägger jag alltid ... på s:et. Det är en liten ...
- MF: Ja just det, det är ... aa.
- Inf.: Så det är **det** jag gör. Det gör jag **också**, faktiskt, i underskriften.
- MF: Ja. Alltså, om du skriver under papper och ...
- Inf.: Ja, precis, min signatur gör jag med riktiga ... s:et. Så det är **så**.
- MF: Men annars, om du ska skriva upp dig på en lista för nåt så ...
- Inf.: Mm, då är det [pekar på namnet skrivet utan diakriter].
- MF: Aa.
- Inf.: Svensk-stavningen! [Skratt]

Många av dem jag har intervjuat har en primär namnform, och nämner andra möjligheter först när jag frågar. Men informanten i exempel (23) gör omedelbar skillnad på ”på riktigt” och som hen ”brukar skriva det”, och opererar alltså aktivt med två former även i Sverige. Hen är genast medveten om diakriten i initialsignaturen, men behöver däremot prova sig fram innan hen konstaterar att hen använder diakrit även i namnteckningen.

I exempel (24) möter vi en informant i 25-årsåldern som är född och uppväxt i Sverige med turkiska som språk i hemmet. Informantens hela namnräcka består av tre turkiskspråkiga namn: ett förnamn, ett mellannamn och ett efternamn. Både mellannamnet och efternamnet innehåller <ğ>. När jag ber informanten skriva ner sitt namn, skriver hen för- och efternamn, utan diakrit.

Exempel 24.

- MF: Så då skriver du inte ut ...
- Inf.: Näe.
- MF: Näe, du skriver utan ...
- Inf.: Eh, utan den här kråkan, för att den inte finns i det svenska alfabetet.
- MF: Mm, mm. Skriver du alltid så där?
- Inf.: Jaa.
- MF: I Sverige?
- Inf.: Jaa. Det gör jag. Det kommer jag att tänka på nu [skrat-tar till]. Nej men, jaa, det blir så. För vissa kan ju ... För

- nån gång när jag gjorde en sån kråka så ... trodde nån, eller en lärare som jag hade förut, att det var den **här** bokstaven [pekar på y]. Som inte heller finns ... eller inte vad **jag** vet, i det svenska alfabetet. Ett y med två prickar på.
- MF: Näe. Näe.
- Inf.: Hon trodde att det var nåt sånt. Eh, och så blev det helt fel här, [feluttal] blev det då. Ehm, så jag slutade med den där kråkan [skratt] därefter.
- MF: Men, du gjorde alltså den, du skrev den i början?
- Inf.: Ja. Och då skrev jag även [mellannamnet] också, hela mitt namn.
- MF: Mm, med kråka på båda g:na?
- Inf.: Kråka på båda, ja.
- MF: När slutade du med det?
- Inf.: Jag tror att det var i samband med att jag ... började söka jobb. När jag ... fyllde 16. 15-16 nån gång. Eh, då märkte jag att det blev krångligt. Så ville jag göra det så enkelt som möjligt.
- MF: Ja. Krångligt på så sätt att folk inte förstod namnet, eller, hur?
- Inf.: Precis, och inte visste vad mitt tilltalsnamn var. Så dom kanske, dom blandade ihop [mellannamn] och [förnamn], och sen så blev det så långt.
- MF: Mm.
- Inf.: Så här, jag tyckte det såg snyggare ut med [för- och efternamn, utelämnat mellannamn]
- MF: Aa. [Paus] Lättare att få folk att förstå vad som är vad?
- Inf.: Ja.

Flera yttre faktorer har fått informanten att ändra sitt sätt att skriva namnet. Hen övergick till att skriva <g> i stället för <ğ> efter att en lärare misstolkat tecknet och gjort ett lite löjligt feluttal. Dessutom började informanten utelämnat mellannamnet i samband med att hen började söka jobb, när hen ”märkte att det blev krångligt” och ”ville göra det så enkelt som möjligt”. Även om informanten säger att hen ”tyckte det såg snyggare ut” med enbart för- och efternamn, dessutom skrivet utan <ğ>, kan man misstänka att det inte främst handlar om hur det ser ut i informantens egna ögon, utan i andras. Det verkar vara först när jag explicit frågar, som informanten uppmärksammar sin egen praxis, eftersom hen skrattar till och tillägger ”kommer jag att tänka på nu”.

6.8 Diakriter som påverkansfaktor vid namnval

Det har tidigare konstaterats att förnamnsval kan påverkas av namns skriftbild, inte minst när det finns flera språk att ta hänsyn till (se

Aldrin 2009:90–91; Aldrin 2011:121–124; Frändén 2015:113–116). Som exempel (25) visar, kan även diakriter spela in. Informanten är i 20-årsåldern och uppväxt i Sverige med turkiska som språk i hemmet. Informantens pappa kom till Sverige som barn; modern i tonåren. Jag frågar om det var självklart att familjens barn skulle få turkiska förnamn.

Exempel 25.

- Inf.: Mm, mm. Det är självklart, och, hm ... det börjar förändras, för att ... **numer** så börjar den nya generationen liksom ta mer **modernare** namn, lite **lättare** namn. Speciellt, till exempel, min storebror. Dom fick barn. De heter [två enkla, tvåstaviga namn utan diakriter]. Så det är liksom **bara**, det är vanliga ... det är inga turkiska **bokstäver** i det, det är ingen turkisk **stavning** i det, eller ... Så som man läser, så säger man det. Ungefär.
- MF: Mm.
- Inf.: Så dom har ju inte alls ... svårigheter, så **dom** tänkte ju på det. Men det tänkte ju inte min **farfar** [som valde förnamn till informanten och hens syskon] på.
- MF: Mm, näe. [Paus] Att, liksom tänka på bokstäverna?
- Inf.: Ja, han tänkte väl att, ”ja men jag jobbar här några år, och sen åker vi tillbaka”. Men vi blev **fast** här. Vi trivdes här så pass **bra**, så att vi kände, ”nej men vi behöver inte åka tillbaka än”.
- MF: Mm, mm.
- Inf.: Och då, sen, på det giftermål, och barn och sånt, så att det, det fortsätter bara vidare, och det är nog så **jag** tänker också, för bara: ”Mamma vet du, när jag skaffar barn så tänker inte jag döpa dom till **såna** svåra ...” [Härmar modern, irriterad röst:] ”Jaha! Vad ska man använda **då**, då? Då försvinner ju **alla** våra namn!” [Paus] Med tiden. Och då blir det så här: ”Ja. Det är ju också sant.” Så att ...
- MF: Mm.
- Inf.: Men det **blir** att dom börjar anpassa sig till svenskan **mer**. Den nya generationen.

Exempel (25) demonstrerar två skilda förutsättningar för förnamnsval. Både den äldre och den yngre generationen vill ha turkiska namn, men medan den äldre generationen var inställd på att återvända, planerar den yngre generationen för ett fortsatt liv i Sverige, vilket också påverkar vilka namn som uppfattas som lämpliga. Jag frågar informanten hur hen själv tänker om framtida namnval.

Exempel 26.

- MF: Men du, om **du** får barn i framtiden. Tror du att du kommer att undvika dom här ...
- Inf.: **Ja**.
- MF: ... svåra bokstäverna?

- Inf.: Garanterat. För jag **vill** inte att, alltså jag vill att mitt barn ska kunna ... presentera sitt namn så som det låter.
[Paus] Men tyvärr så försvinner namnen då. Dom gör det.
- MF: Mm.
- [Paus]
- Inf.: För det är ju, det är ju svårt att ... [paus] **Jag** tänker, jag är född här. Jag är uppväxt här, jag ska förmodligen liksom fortsätta mitt liv här. Kommer bosätta mig här livet ut. Tills jag dör. Och då ... vill jag att det ska va så pass **enkelt** för mina barn. Så mycket som det går. Jag vill inte att dom ska behöva **skämmas** över sitt namn. Vilket jag gjorde i ungdomen. Alltså, jag gjorde det ända fram till ... mellanstadiet. **Sen** började det gå över.
- MF: Mm. [Paus] Men tänker du då att dom ska ha ... att dom ska heta Anna?
- Inf.: Nej. Dom ska ju heta turkiskt, men det ska inte va sån här ... /tj/ [ç], /sj/ [ş], det där g:et [ğ], till exempel, det ska inte va svåra bokstäver i det.
- MF: Näe. Alltså hitta turkiska namn som ...
- Inf.: Som inte **har** turkiska **bokstäver** i sig.
- MF: Mm, just det.
- Inf.: Som har vanliga, latinska bokstäver, så. Såna namn blir det förmodligen.

Med utgångspunkt i erfarenheterna från den egna uppväxten är informanten bestämd på att de egna barnen ska få turkiska namn med enbart ”vanliga bokstäver”, så att de ska få det så enkelt som möjligt. Men hen är samtidigt medveten om att detta innebär en utarmning av onomastikonet: vissa namn riskerar att försvinna på grund av att de innehåller ”svåra” bokstäver.

En informant med kurdiskt förnamn, som själv utsattes för en del tråkningar för namnet under uppväxten i Sverige, säger så här om namn till framtida barn:

Exempel 27.

- Inf.: Jag vet inte, jag vill att det ska bli så enkelt som möjligt för mina barn, samtidigt som, jag vill inte att ... det **ska** va så enkelt heller, att man ska behöva anpassa sig på det sättet, att andra ska få det lättare, för jag **vill** ju att dom ska ha kvar lite av det kurdiska också. Så ... nånting som ... är kurdiskt, men ... lätt att uttala och ... det ska inte va större problem att skriva det, liksom.

De båda informanterna har alltså samma grundtanke: de vill ge barnen namn som anknyter till rötterna, men som ändå är lätthanterligt i Sverige, inte minst genom att undvika diakriter. Men informanten i (27) tar också upp den principiella frågan hur långt man egentligen ska anpassa sig för att ”andra” ska få det lättare.

6.9 Tradering av diakriter

Kommer diakriter i invandrade namn att leva kvar? Vi har sett flera fall där informanter antingen inte själva vet hur det egna namnet ursprungligen skrivits, eller vet att diakriter kan användas, men inte vilka eller var. I dessa fall har kunskapen redan gått förlorad.

Den enda informant som konsekvent använder namnets originalstavning, åtminstone så länge det skrivs för hand, bär ett turkiskt efternamn innehållande ett <ı>. Vi pratar om informantens son, som uttalar namnet med /i/ men inte kan skriva än.

Exempel 28.

MF: Tror du han kommer att skriva ... med eller utan prick när han växer upp?
[Paus]
Inf.: Nja, det är svårt att säga, jag kommer ju ändå att **lära** honom rätt.

Det här är en parallell till att många som bär namn med flera uttalsvarianter säger att de vill lära barnen namnets originaluttal, även om det kanske inte används till vardags (Frändén 2017:146). Det finns ett värde i att tradera kunskapen, även om det dagliga bruket ser annorlunda ut.

Utdraget i exempel (29) kommer från en intervju med en informant med barn i tonåren. Barnen är uppväxta i Sverige med två vietnamesiska föräldrar, men talar i stort sett ingen vietnamesiska. Efternamnet innehåller flera diakriter. Jag frågar om barnens diakritbruk.

Exempel 29.

MF: Skulle, jag tänker om dina barn skriver efternamnet, skulle dom skriva ut dom där tecknen?
Inf.: Nej, dom skriver utan.
MF: Utan?
Inf.: Eh, ja, jag vet inte om dom ... om dom **kan** skriva med ... med dom här tecknena.

Informanten är alltså säker på barnens skrivsätt, men tvekar vad gäller kunskapsnivån, även om hen lutar åt att kunskapen saknas. Vi pratar vidare generellt om de vietnamesiska efternamnens framtid i Sverige, i förhållande till att så få svenska namnbärare använder diakriter. Jag tar upp möjligheten att kunskapen om diakriterna försvinner:

Exempel 30.

MF: Då kanske dom **där** [diakriterna] är ...

Inf.: Dom kommer att försvinna.
MF: ... helt bortglömda.
Inf.: Jag tror det. Ja. Och till och med, jag ser, i vietnamesisk **tidning** idag. Är det nån ... vietnames som bor utomlands och kommer tillbaka. Och så hamnar dom på tidningen, så skriver man **utan** också.
MF: [förvånad:] Okej?
[Inf. Skrattar]
MF: **Det** är ju lustigt!
Inf.: I vietnamesisk tidning! Så skriver man **utan** accent, **också**.

Det informanten berättar, att även vietnamesiska tidningar kan utelämna accenterna i utflyttade vietnamesers namn, är intressant. Det visar dels att diakriterna har en tendens att försvinna även i andra land än Sverige, dels att de vietnamesiska tidningarna hanterar detta som en typ av namnbyten: namnformen utan diakriter är inte en tillfälligt, praktiskt motiverad eftergift, utan behandlas som det riktiga namnet.

7. Diskussion

De intervjuer som ligger till grund för den här studien är av begränsad omfattning, men trots att informanterna har skilda bakgrunder och förutsättningar råder det stor samstämmighet på en punkt: Diakriter används sällan i Sverige. Vissa namnbärare vet inte att det egna namnet någonsin har innehållit diakriter, andra vet inte vilka eller var, och ytterligare andra väljer bort dem för att de skapar problem, signalerar ett uttal man ändå inte använder, eller blir för krångliga vid tangentbordet. Den enda informant hos vilken ursprungsstavningen dominerar är den som konsekvent skriver <ı> för hand, men även där är tangentbordet ett hinder.

Applicerar man Lifs (1999:228) modell för namnanpassning, har samtliga informanter i denna studie lämnat de första två stegen: ingen försöker lära ut den ursprungliga stavningen; alla är vana vid den anpassade. De flesta har passerat även det tredje, att anpassa sitt eget bruk, men vissa informanter använder en namnform med diakriter i åtminstone några sammanhang, och uppvisar därmed prov på parallella skriftspråksformer. Det sista steget i Lifs modell representeras, beroende på hur det tolkas, dels av informanterna i exemplen (1), (2)

och (3), som skriver namnet utan diakrit och är ovetande om eller rentav förnekar att diakrit kan användas, dels av informanten i exempel (24), som bekräftar att hen alltid skriver namnet utan diakrit i Sverige och som sedan skrattar till och tillägger: ”Det kommer jag att tänka på nu”.

Till Lifs modell kunde läggas ytterligare en aspekt, nämligen namnbärarens känslor inför utvecklingen. Vissa informanter uttrycker att de har slagit sig till ro med det förändrade namnet, med kommentarer som ”jag väljer mer det enkla” (exempel 9) eller att ”aldrig ens ha tänkt tanken” att använda diakrit i Sverige (exempel 12). Andra identifierar sig i stället starkare med originalformerna, med kommentarer som att man ”gärna hade velat” kunna använda diakrit på dator (19) eller det faktum att man använder diakriten i sin namnteckning (exempel 5 och 23). Enligt Nuttins (1985) ”the name letter effect” är det rimligt att namnbärare har en positiv relation till de bokstäver som ingår i det egna namnet, men Hoorens & Todorovas (1988) undersökningar av namn i transkription visar att man mycket väl också kan ta till sig en annan variant av dessa bokstäver.

Mark Sebba (2007; 2009) har framhållit diakriternas kulturella värde. Sannolikt kan synen på en namnform med respektive utan diakriter påverkas av hur man ser på sin egen kulturella identitet – men samtidigt kan man förstås ha en stark kulturell identitet, och ändå ha ett pragmatiskt förhållningssätt till diakritiska tecken som inte är kända i det land man bor i.

Samtalet om *Tuluğ* i exempel (15) och (16) illustrerar en konflikt mellan två stavningar, en mer uttalsnära och en som uppfattas vara mer korrekt. Detta kan jämföras med Aldrins (2011:121) positioneringsskala för förnamnsval med ytterpolerna ”praktisk” respektive ”estetisk”. I den här kontexten finns kanske en skala mellan ”praktisk/pragmatisk” och ”traditionell/ursprungstraderande”, där informanten hade föredragit en mer pragmatisk linje, medan föräldrarna försvarar sitt mer traditionella val. Ett par informanter uttrycker att de vill ge framtida barn namn från den egna kulturella bakgrunden, men som har stavningsenligt uttal och inte innehåller ”svåra bokstäver” (exempel 26 och 27). Liknande tankar har konstaterats vid en tidigare

undersökning av sverigefinnars förnamnsval, även om det då inte gällde diakriter (Frändén 2015:129–130). Men som påpekat i exempel (25) och (26) innebär detta att namnförrådet begränsas. I många fall utvecklas sannolikt ett ”diasporaonomastikon” med namn som visserligen har rötter i ett invandrarspråk, men som ändå måste uppfylla vissa funktionella kriterier för att komma i fråga i boendelandet.

I den svenska folkbokföringen kan bara ett begränsat antal diakriter registreras. En tidigare undersökning (Frändén 2024:64–67) visar dock att även de tecken som kan registreras ofta saknas i folkbokföringen. Kanske är det många som resonerar som informanterna i exempel (9) och (10): Man har ändå anpassat uttalet, och en utelämnad diakrit gör att stavningen och det nya uttalet överensstämmer. Då har man fullt ut accepterat namnets nya uttalsform, och låter den vara vägledande för skriften. Av de informanter som citeras i Frändén 2024 (s. 69–72) tycker några att folkbokföringens teckenuppsättning borde utökas, medan andra menar att möjligheten till registrering knappast skulle påverka det faktiska bruket av diakriter. Så länge attityden, både från många namnbärare och från allmänheten, är att diakritiska tecken är något svårt och onödigt, spelar det kanske ingen roll vad som står i registren. Den svenska språkrådsgivningen förespråkar användning av diakriter (Frändén 2024:53), men namnbärarna själva tycks i stor utsträckning ha gett upp. Diakriter orsakar för mycket besvär, och att försöka få med dem ger ändå inga bestående resultat – man ”vet att det inte kommer hänga med” (exempel 7).

Namn och namnbruk påverkas av omgivningen, men ibland kanske i snabbare takt än namnbäraren själv hade önskat. ”Namnen förändras i sin språkliga miljö under ett längre tidsförlopp, men individen bör själv få vara med och påverka förändringen”, skriver Lif (1999:233). I det sammanhanget kan man notera informanten i exempel (24), som uppger att hen slutade använda diakriter dels sedan en lärare missförstått namnet, dels i samband med att hen började söka jobb. Att diakriterna har försvunnit är en följd av hur informanten har bemötts, och av det förmodade bemötandet från presumtiva arbetsgivare. Och när namnbäraren själv utelämnar diakriterna, finns det

heller inga modeller för personer i omgivningen som annars eventuellt hade kunnat använda dem.

Om man vill att diakriter ska bevaras, bör man börja med att fråga sig varför namnbärarna utelämnar dem, och om det går att påverka dessa omständigheter. Mycket i mitt material tyder på att diakriter kunde ha använts oftare, om det omgivande samhället hade varit mer diakritvänligt. Samtidigt finns det namn från hundratals olika språk i Sverige, så hur ska man kunna bejaka alla diakriter när man inte vet vad de står för? En informant som studerar till lärare menar att man i skolan skulle kunna presentera även bokstäver från andra språk än svenska. ”För mig är lösningen faktiskt att man ... i alla fall **börjar** där. [---] Dom behöver inte lära sig exakt **alla**. Men att dom ändå ska va lite **bekanta** med dom.” Kanske skulle en högre kunskapsnivå om tecknen i våra stora invandrar språk göra att fler blev medvetna om den information som diakriterna innehåller.

Samtidigt som mycket talar för att utländska diakriter kommer att försvinna i framtidens Sverige, finns det också omständigheter som kan verka i motsatt riktning, bland annat att de tekniska möjligheterna förbättras. I Frändén (2024:54–56) diskuteras två rättsfall där föräldrar valt förnamn till sina barn som innehåller tecken från det tjeckiska alfabetet. Inget av dessa tecken ingår i Folkbokföringens uppsättning, men Skatteverket använder numera en mjukare linje, där det finns möjlighet att tilldelas ett namn med icke-registrerbara tecken, med en notering om att dessa inte kommer att synas i folkbokföringen. Det faktum att föräldrar kan välja att ge sina barn förnamn med diakriter, trots att dessa inte ens går att registrera, illustrerar Mark Sebbas (2009:38) beskrivning av diakriter som distinkta och potentiellt ikoniska kulturella markörer.

Oavsett framtiden kan man konstatera att det i dagens Sverige redan finns många namn som ursprungligen skrivits med diakrit, men som nu används i en ny form utan diakriter. Därmed har det faktiskt bildats nya namn – om än kanske inte som en aktiv och medveten handling.

Summary

This paper explores the use of diacritics in personal names of non-Swedish origin, borne by Swedish citizens. It is a qualitative study based on interviews with Swedes with Turkish, Kurdish, Croatian or Vietnamese names, and discusses the level of knowledge and the daily use of diacritics. Despite the names of all the informants originally using diacritics, some were unaware of their existence in their own name. Others know that their names can be written with diacritics, but not which sign, nor where to place it. Of the informants who know their diacritics, many never use them in everyday life, explaining this by suggesting ‘it just causes problems’, ‘I want to avoid complications’ or ‘I prefer the easy way’. Since the majority pronounce their names in a ‘Swedish’ way, as though the diacritics did not exist, some informants argue that their name may as well be written in accordance with that pronunciation. Those who use diacritics in some situations, such as their signature or in contact with relatives or friends speaking the language in question, nevertheless encounter technical issues when using keyboards.

Diacritics may also influence the choice of first names in minority communities, as the choice of name is affected by the complexity of the names’ written forms. The author suggests the term ‘diaspora onomasticon’ for names that convey the desired linguistic and/or cultural background while fulfilling certain practical conditions, such as avoiding any ‘difficult letters’, enabling the names to be used in various linguistic environments.

Referenser

Aldrin, Emilia. 2009. The choice of first names as a social resource and act of identity among multilingual families in contemporary Sweden. In Ahrens, Wolfgang, Embleton, Sheila & Lapierre, André (eds.), *Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact: Proceedings of The 23rd International Congress of Onomastic Sciences, August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada*, 86–92. Toronto: York University. (CD-rom.)

- Aldrin, Emilia. 2011. *Namnval som social handling: Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Aldrin, Emilia. 2016. Names and Identity. In Hough, Carole (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*, 382–394. Oxford: Oxford University press.
- Dahl, Adolf & Gustafsson, Anders. 2001. *Jämförande ordbok från serbiska, kroatiska och bosniska till svenska*. Uppsala: Dahls.
- Frändén, Märith. 2015. ”Vi bestämde oss för att skriva namnet på ett svenskt sätt”: Förnamnsval i sverigefinska familjer. *Studia anthroponymica Scandinavica* 32. 75–138.
- Frändén, Märith. 2017. ”Det är ju så vi alltid har uttalat det”: Om ursprungliga och försvenskade uttal av några invandrade efternamn. *Studia anthroponymica Scandinavica* 34. 123–147.
- Frändén, Märith. 2024. Krumelurer med svag ställning: Registrering av diakritiska tecken i invandrade personnamn. *Nordisk tidskrift för socioonomastik / Nordic Journal of Socio-Onomastics* 4 (2024). 47–80.
- Güner, Musa. 2005. *Türkisk-svenskt lexikon: Türçe-isveççe sözlük: 37 000 uppslagsord*. Malmö: Musa Güner.
- Hoorens, Veta & Todorova, Elka. 1988. The name letter effect: Attachment to self or primacy of own name writing? *European Journal of Social Psychology* 18. 365–368.
- Lif, Vera. 1999. Rätten till rätt namn: Vad händer med invandrades namn i Sverige? In Helleland, Botolv & Nilsson, Leif (eds.), *Utanlandske navn i Norden: Rapport frå NORNA's tjuesjette symposium i Oslo 28.–30. mai 1997: Utgj. i samarbeid med Nordisk språkråd* (NORNA-rapporter 68), 227–237. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Nuttin, Jozef M. 1985. Narcissism beyond Gestalt and Awareness: The name letter effect. *European Journal of Social Psychology* 15. 353–361.
- Sebba, Mark. 2007. *Spelling and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sebba, Mark. 2009. Sociolinguistic approaches to writing systems research. *Writing Systems Research* 1:1. 35–49.
- Wikipedia. *Kurdiska alfabetet*. https://sv.wikipedia.org/wiki/Kurdiska_alfabetet (hämtad 21 februari 2022).
- Wikipedia. *Vietnamesiska*. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Vietnamesiska> (hämtad 17 mars 2021).